

Obdelava zapuščin in rokopisov v slovenskih knjižnicah – kako daleč smo?

Branka Kerec Prekoršek
Univerzitetna knjižnica Maribor
branka.kerec@um.si

Vtisi z delovnega srečanja, Ptuj, 9. maj 2019

■ Udeleženci delovnega srečanja (foto: Melita Zmazek)

Na Ptujju je 9. maja letošnjega leta potekalo celodnevno delovno srečanje Obdelava zapuščin in rokopisov v slovenskih knjižnicah v organizaciji Knjižnice Ivana Potrča Ptuj (KIP) v sodelovanju s Sekcijo za domoznanstvo ter kulturno dediščino pri Zvezi bibliotekarskih društev Slovenije (ZBDS). Na srečanju je bila predstavljena obstoječa praksa popisovanja (in samih zbirk) ne le v slovenskih knjižnicah, temveč tudi nekatere v arhivih in muzejih¹.

Da v slovenskem knjižničarskem prostoru knjižničarji pogrešamo skupne dogovore oz. smernice za sistematično, predvsem pa čimbolj enotno popisovanje rokopisov in sploh zapuščin fondov v celoti, kažeta tako polna dvorana udeležencev

V popise bi bilo smiselno ustrezno umestiti področje sorodnega gradiva ali informacij o gradivu, ki ima pomembno povezavo s popisno enoto, kot ga definira arhivski standard ISAD(G).

delovnega srečanja (teh je bilo skupaj 57), kot tudi posamični poskusi skupnih dogovorov na več nivojih v preteklih letih. Slednji so žal ostali le parcialni poskusi in niso obrodili velikih sadov, a so dovolj pripomogli k temu, da se slovenski prostor ne le nekoliko razburka in prebudi, temveč tudi pristopi k celostnemu, nacionalnemu reševanju oz. takšnemu, ki bo zadovoljiv za čim več skrbnikov tovrstnih zbirk v slovenskem knjižničnem prostoru. Vsekakor je na njih potrebno gledati s perspektive posamičnih korakov k skupnemu cilju.

Če osvežimo le nekaj dogajanja v zadnjem desetletju (prav gotovo pa nam je kakšno tudi ušlo), zasledimo resnejše poskuse dogovarjanja z imenovanjem delovne skupine za vzpostavitev enotne bibliografske obdelave rokopisnih in zapuščin fondov v slovenskem knjižničnem sistemu leta 2015 pri Narodni in univerzitetni knjižnici (NUK)², ki je vzpostavitev enotne bibliografske obdelave rokopisnih in zapuščin fondov v slovenskem knjižničnem sistemu tudi zapisala v svojem Strateškem načrtu za obdobje 2015-2019. Sicer sta že leta 2005 in 2006 potekala delovna sestanka v okviru skupine za bibliografsko obdelavo

drobnega tiska in rokopisov, vendar vsaj na področju obdelave rokopisov³ ni prišlo do bistvenega premika v dogovorih⁴. Januarja 2019 so na nujnost dogovora opozorili tudi v Univerzitetni knjižnici Maribor (UKM) z organizacijo predstavitev programskih orodij za popisovanje dokumentarnega, arhivskega in rokopisnega gradiva v slovenskih arhivih⁵.

Vedno večja potreba po enotnem popisovanju rokopisov v knjižnicah se kaže ne le zaradi vedno večjih količin rokopisnega, kot tudi drugega gradiva iz raznih zapuščin, temveč tudi že sedaj omogočene možnosti popisovanja, ki presegajo klasično analogno popisovanje. Vzajemni katalog popisovanja sicer omogoča, a le to ni povsem zadovoljivo oz. je na določenih segmentih za tovrstno gradivo pomanjkljivo. Predvsem pa obstajajo različne možnosti popisa, z vidika ohranjanja pisne kulturne dediščine kot celote pa je zaznati težnjo ne le po dopolnitvi manjkajočih elementov (ki pa jih med drugim zasledimo v arhivski in/ali muzejski stroki, kjer tudi popisujejo rokopisno in drugo zapuščinsko gradivo), temveč tudi po čimbolj enotnem popisovanju.

Zdi se, da imajo arhivi popisovanje zapuščin fondov predvsem v smislu medsebojnih relacij ustrezneje urejeno (kot je nakazala dr. Semlič Rajh) vsaj z vidika nivojev popisovanja. To sega od popisovanja posamičnega dokumenta, skupine dokumentov, serije in tako dalje vse do celotnega fonda. Zanimiva je namreč možnost hierarhičnega popisovanja, ki je v knjižničarstvu pravzaprav v takšni obliki ne poznamo, a bistveno ohranja povezavo celote s posamičnimi zapuščinскими dokumenti, tudi rokopisi. Relacijske povezave pa omogočajo popisovanje v obe smeri, tako od zgoraj navzdol kot od spodaj navzgor. V popise bi bilo torej smiselno ustrezno umestiti *področje sorodnega gradiva ali informacij o gradivu, ki ima pomembno povezavo s popisno enoto*, kot ga definira arhivski standard ISAD(G). Iz arhivske prakse velja izpostaviti tudi vsebine, ki so zanimive v celostnem vpogledu na zapuščinske fonde in rokopise, kot so kontekst, princip provenience in princip prvotne ureditve, čemur bo potrebno tudi v knjižničarski stroki nameniti nekoliko več pozornosti.

Dejstvo je, da se v zapuščinских fondih v knjižnicah srečujemo z rokopisi in drugimi viri, ki so sestavni del zbirk tako v arhivih kot muzejih. In če med institucijami obstajajo bistvene razlike že v osnovnem dojemanju vsebovane entitete oz. vira, na kar je opozoril dr. Zadravec, smo imeli priložnost videti tudi, kako je mogoče popisati in vključiti zapuščine v muzejsko okolje. V Slovenski knjižnici Mestne knjižnice Ljubljana so namreč zapuščinske fonde popisali v informacijskem sistemu Galis

¹Celoten program srečanja je dostopen na spletni strani ZBDS (http://www.zbds-zveza.si/?q=nodes/obdelava_zapuscin_2019), enako tudi posamične predstavitve.

²V sestavi mag. M. Rupert (vodja) ter člani mag. Z. Krstulović, dr. R. Šolar, I. Kavčič, dr. A. Bagarič, M. Bon in I. Sešek.

³Skupina je bila imenovana v mesecu maju 2005 v okviru koordinacije osrednjih območnih knjižnic na področju domoznanstva.

⁴Več gl. Ločniškar-Fidler, M. in Medic, M. (2006): Priporočila za bibliografsko obdelavo drobnega tiska in rokopisov. Knjižničarske novice. – 16 (9) 1–6. Pridobljeno 7. 9. 2019 s spletne strani <http://old.nuk.uni-lj.si/knjznicarskenovice/september2006.asp#1>

⁵Predstavitvi sta pripravili dr. Z. Semlič Rajh in M. Horvat iz Pokrajinskega arhiva Maribor

Potrebno je ločeno obravnavati zapuščino kot celoto na eni strani, in na drugi strani rokopise, ki so lahko enkrat sestavni deli večje zapuščine, drugič pa posamezne popisne enote izven kakršnekoli večje zapuščine.

in tako zapuščinske zbirke vključili v osrednji muzejski portal Museums.si. Predstavitev Slovanske knjižnice (Fajdiga) je bila še toliko bolj zanimiva, saj je na tak način popisana tudi zanimiva in edinstvena zapuščina miniaturnih knjig dr. Martina Žnideršiča – natančneje 2.081 predmetov⁶. Torej knjig, ki so tako postale muzejski predmet, hranjene v knjižnici, ki pa nimajo bibliografskega opisa v katalogu COBIB.SI.

Nasprotno pa se večina knjižnic, kot je možno povzeti iz predstavitev vseh treh predstavnikov NUK in vseh treh predstavnic UKM⁷, že odloča za popisovanje v katalogu COBIB.SI. Izhajajoč iz osnovne ureditve in popisovanja v 'analognem' svetu je praksa popisovanja ne le neenotna, pač pa že pestra. Če je na eni strani videti združene popise v maski za zbirne zapise, ki popisujejo smiselno urejene vsebinske sklope, so le-ti zaradi obsežnosti ter podrobnega in natančnega popisovanja mestoma skorajda nepregledni. Vendar se na tak način ustvarja neke vrste hierarhija, ki je sicer ni mogoče ustvariti na nikakršen drug način. Na drugi strani pa tudi ni mogoče ustrezno popisati vseh podatkov, ki bi jih bilo potrebno, če pustimo na strani še dodatno dejstvo, da so zapuščine običajno izrazito pisane in vključujejo raznovrstno gradivo – v njih lahko prevzamemo namreč marsikaj, od korespondence, glasbenih rokopisov, fotografij, drobnih tiskov, dokumentov, osebnih knjižnic (torej monografij in periodike), pa vse do predmetov in digitalnih zapisov – rokopisov, korespondence ipd. Zato so tudi vse predstavitve pokazale, kako poskušajo

popisovalci združiti tradicionalne posebnosti zbirk v trenutno možne popise. In ker sistem COBISS omogoča izbiro pri popisovanju, popisovalci izberejo popis, kot se zdi najbolj ustrezen za določeno zapuščinsko zbirko. Prednosti in slabosti popisovanja na ravni najmanjše enote je lepo predstavila dr. Salmič Kovačič, možnost različnega uvrščanja oz. razdrobitev zapuščine glede na vrsto gradiva pa Kolbičeva. Vsem dosedanjim popisom pa je pravzaprav skupno, da na nek način skušajo ustvariti hierarhijo, bodisi s popisom 'od zgoraj navzdol' (kar se ustvarja z zbirnimi zapisi in njihovo hierarhično strukturo z naslovom podrejenega dela oz. podpolja in v COMARC formatu), bodisi s popisovanjem 'od spodaj navzgor', torej iz nivoja popisovanja posamične enote v zapuščini (kar je možno ustvariti tudi s fiktivnim povezovanjem v zbirko, a pri tem ostaja odprta dilema, koliko je to v resnici res ustrezno oz. (ne)skladno z ISBD). Dejstvo je, da so popisi v COBISS možni in da se jih knjižnice, nekatere bolj, večina pa verjetno manj, tudi poslužujejo. Nekatere, kot je pojasnila izvrstna moderatorka Mira Petrovič, pa s popisi celo načrtno čakajo natančnejša navodila za popisovanje. To, kar je v sistemu COBISS najbolj pogrešljivo v tem trenutku, je pravzaprav ustrezno povezovanje obstoječih bibliografskih zapisov oz. ustvarjanje medsebojnih relacij, ki bi zgradile hierarhične odnose med popisnimi entitetami v vse smeri. Slednje je bila tudi izražena izjava avtorice tega prispevka na sami okrogli mizi delovnega srečanja. Sodelujoči sogovorniki⁸ na okrogli mizi smo se strinjali, da je smiselno

popisovati zapuščinske fonde in rokopise v vzajemnem knjižničnem katalogu COBIB, ker ta možnost obstaja. Da pa je potrebno implementirati tiste pomanjkljivosti in posebnosti, ki so značilne za tovrstno gradivo. Vsekakor je potrebno kot sogovornike pri reševanju omenjene problematike v večji meri vključiti IZUM, katerega predstavnika smo na okrogli mizi opravičeno, a vendarle pogrešali.

Ker so tudi predstavitve pokazale, da se nekatere knjižnice že spogledujejo s primerljivimi programi za popisovanje tovrstnega gradiva (tudi UKM je primerjalno popisala del zapuščine v drugem, odprtokodnem okolju ICA-ATOM), je pravzaprav že skrajni čas, da se pristopi k dopolnitvam. Sploh še zato, kot je opozorila Šuler Pandevova, ker smo skrbniki zapuščinskih fondov zavezani do darovalcev oz. predhodnih lastnikov, ki si običajno informacije o predanih zbirkah kot raziskave same vsebine le-teh želijo čimprej. Vsekakor smo se strinjali tudi, da je potrebno predhodno doreči enotno terminologijo in natančno definirati vse tiste elemente, ki jih pri popisih pogrešamo. Avtorica tega prispevka pa je opozorila tudi, da je potrebno ločeno obravnavati zapuščino kot celoto na eni strani, in na drugi strani rokopise, ki so lahko enkrat sestavni deli večje zapuščine, drugič pa posamezne popisne enote izven kakršnekoli večje zapuščine. Kot je navedeno v *Javnem pozivu k čimprejšnji izdelavi smernic/dogovorov/za (sistematično in) enotno bibliografsko obdelavo rokopisov in zapuščin v slovenskem knjižničnem sistemu*, ki predstavlja zaključek omenjenega srečanja in je bil

Udeleženci okrogle mize (foto: Melita Zmazek)

naslovljen na NUK, prejeli pa smo ga tudi vsi udeleženci srečanja⁹, si upravljalci tovrstnih zbirk želimo čimprejšnje skupne smernice, ki bi izpostavile predstavljene pomanjkljivosti in ponudila ustreznejše rešitve za popisovanje – torej smernice za enotno popisovanje vključno z lokacijskimi podatki zapuščinskih in rokopisnih fondov, na podlagi katerih bodo pripravljene ustrezne tehnične rešitve za ustreznejšo obdelavo in izpise v vzajemnem knjižničnem

katalogu. In s pričakovanjem, da bodo k reševanju povabljeni sodelavci z izkušnjami in ustreznimi kompetencami ter IZUM, ki bo poiskal tehnične rešitve za sistematično in enotno bibliografsko obdelavo rokopisov in zapuščin¹⁰.

In če zaključim z nekoliko korigirano mislijo iz poziva, menimo, da navedena situacija raznoliškega ali (ne)popisovanja ni odraz premajhnega zavedanja samih knjižnic o pomenu pisne kulturne

dediščine, ki jo hranimo, temveč pomanjkanja zakonodajnih in strokovnih podlag, na katere bi se lahko naslonili pri njeni identifikaciji, evidentiranju in predstavljanju v skupnem knjižničnem katalogu. ●

⁶Podatek z dne 10.10.2019, pridobljen s spletne strani <http://museums.si/si-si/Domov/Zbirke/Zbirka?id=36196>

⁷Gre za prispevke, ki prikazujejo organizacijo zbirke in načine popisovanja v NUK-u (te so pripravili mag. M. Rupert, M. Lulik in K. Keber), ter v UKM-u (te so v samostojnih prispevkih pripravile dr. V. Stavbar, dr. K. Salmič Kovačič in G. Kolbič).

⁸To so bili dr. E. Kodrič Dačić, mag. M. Rupert, dr. V. Stavbar, mag. B. Kerec in S. Šuler Pendov ter moderatorka M. Petrovič.

⁹V vednost pa so ga prejeli tudi Ministrstvo za kulturo RS, Združenje splošnih knjižnic, Univerzitetna knjižnica Maribor in IZUM.

¹⁰Celoten poziv je dostopen na spletni strani ZBDS (http://www.zbds-zveza.si/?q=nodes/obdelava_zapuscin_2019).